

UTILITAT

QUE REPORTA Á LAS POBLACIONES INDUSTRIALES, MERCANTILES Y AGRÍCOLAS, LA CREACIÓ D' ESCOLAS D' ARTS Y OFICIS. Y PROCEDIMENTS QUE DEURÍAN SEGUIRSE EN DITAS ESCOLAS Á FÍ DE PODER DONAR LOS MELLORS RESULTATS POSSIBLES (1).

No solo posee España una gloriosa tradición industrial, sino que en sus aptitudes y en sus riquezas naturales posee los elementos precisos para un fecundísimo desarrollo económico.

Sanx y Escartin.

INTRODUCCIÓ

La major part dels ideals definits en los certámens literaris de Catalunya, al inspirar los temas, responen á propòsits lloables pera fer reviure ab la tradició, per medi de las armoniosas notas de la poesia, ó ab los enlayrats conceptes de la ja valenta y assahorida prosa, esclats d' amor á la patria, de veneració á las creencias dogmáticas, y de constant esguart als més tendres sentiments del cor humá. Aixís es com s' ha vingut arrelant lo modern renaixement catalá, y

(1) Memoria que obtingué lo premi ofert en lo certámen de la «Lliga regional de Manresa» en 1894.

per sos impulsos nodrint de bona sava institucions tan útils com las societats corals, lo teatre regional, las associacions excursionistas y las lligas y centres, trascendint son caliu á tendencias que es forsa considerar més selectas encara, aquelles que en lo camp dels principis científichs se preocupan, en mantenir la llum de la veritat, modificant ab la ilustració los apassionaments y fent veure clar á las inteligencias que, sense cultura de cap mena, correrían perill de créures víctimas de la dissort, deixantse guiar per utopismes, que ab la suprema de las negociacions, afectan la constitució de la familia y amenassan lo social organisme.

Tot home pensador, al entreveure lo positiu alcans del tema proposat, quin desenroïllament venim á tantejar, no deixarà de comprendre com se relaciona á eix esperit avans indicat; per quan íntimament s' enllassa ab las transcendentials cuestiones econòmicas y filosóficas que ara com ara s'analisan, cercanhi recursos pera endressar la cobejada evolució, que si 'ls uns cercan prop las voreras d' abims insondables ab dissolvents principis, sostenen los altres arrelant las capdals solucions inspiradas per la germanó cristiana, per l' abatiment de la ignorancia y per la concessió de las garantías que sols poden reservarse al home que, obehint las lleys de la moral y'ls desitjos d'una ilustració ben entesa, pot lliurement exercir ab clar judici'ls drets, y atendre als debers de tot bon ciutadà.

No cal retreure gayres consideracions pera demostrar, donchs prou á sa primera lectura s' acredita, la utilitat del tema que, preocupantse per la solució de transcendentials problemes, honra tant á la ilustrada personalitat que va insinuarlo com á la «Lliga regional de Manresa» que l' ha tret á concurs.

¡Tantdebó que mas escassas llums y mos pochs coneixements, me donguessin medis pera resóldrel ab clar seny presentant conclusions atinadas!

No es pas reduhida sa transcendencia, ni 's presentan embromats los horitzonts que reflectan la llum potenta del ben entés avens, astre vivificador que reb sa expansiva forsa de las corrents que sostenen la concentració de salvadors propòsis. Obehint á un esperit práctic, manifesta 'l tema anunciat un desitj de transformació saludable y pulcre, lo de dissipar los perills que engendra una mala endressada cultura intelectual.

I

Alguns eminents economistas de la escola germánica, entre ells Wagner, Schomberg, Schaffle y Schmoller, han proposat que sia l' Estat mateix qui organisi las corporacions professionals pera evitar las dificultats que s' inician y s' particularisan per causa de mancar en l' ordre económic unitat perfecta y gradació suficiente, que reguli las condicions del treball. Y, ara com ara, á mida que ab lo concurs d' homes tant doctes com los senyors Piernas y Hurtado, comte de Torreanaz, Sanz y Escartín y García Barzanallana, s' ha vingut demostrant com las antigas associacions d' arts y oficis espanyolas, quinas privativas y beneficis van encomiar ilustres escriptors del comens de sigle, trasmetían seguidament de generació en generació las honrosas conquestas de la pau, de la seguretat, del progrés y del honrat treball; s' es provat com aquellas senzillas confrarías, convertidas en agremiacions desde'l sigle xiv, sostenint las fermansas de consideració, de mutualitat, de respecte y de constant apoyo, formaren un hermos conjunt, acceptant com á fonament de son enllás la ensenyansa teórica y práctica dels procediments, *«reglamentant—com diu H. Blanch—lo treball, essent lo mòvil d' aquella reglamentació, no, com are, l' interés personal, sino l' interés social»*

La supressió de las assosciacions gremials, realisada sens esbrinar lo que fos útil de servarse, com tota reforma iniciada per los esperits innovadors, havia de conmourre, y aixís esdevingué, las relacions entre 'l capital y 'l treball establertas, desatenent las observacions d' alguns escriptors que, com lo nostre memorable Capmany, s' afanyavan en evocar las páginas gloriosas d' aquellas modestas institucions, tot volguent que ab modificacions atinadas hagués reviscut l' esclat de sa grandesa. Decretar la llibertat del treball després d' una conmoció tan fonda, era deixar á mercé dels vents contraris la propia inexperiencia, y gayre be una centuria ha sigut me-

dressar en lo successiu la instrucció teórica, tan útil als obrers que cercan afanyívols en aquest terreny l'estol benéfich de las vindicacions, responnent al fraternal principi de *enseñar á qui no sap*.

D'aquesta opinió's deriva lo moviment favorable á la reorganissació dels gremis, be seguint los antichs preceptes corporatius, ó ja donántlosli la moderna forma de sindicats.

Avuy per avuy, Germania, Bélgica, Austria, Suissa, Fransa, Inglaterra, los Estats Units del Nord d'América y fins nostra patria, mostran resoltament l'ideal de facilitar com á fonaments de profitosas agrupacions professionals, la instrucció pera 'ls obrers. L'Imperi Austriach vigorisa las petitas industrias per efecte de las lleys de 15 de Mars de 1883 y de 21 de Maig de 1884 y aixís son d'encomiar las escolas ja plantejadas pera 'ls argenters, los encuadernadors, los confiters y altrats arts y oficis de Viena; Germania, per sa organisació política tant semblanta á l'Austria, ve seguint son exemple; Inglaterra promou la cultura y la organisació per medi de la ley de 6 d'Agost de 1876, anomenada *Master and workmen arbitration*; Suissa, instituheix ab los museos agrícolas, industrials y mercantils de Lausana, Ginebra, S. Gall y Winthentur, recursos apropiats pera l'estímul y la ensenyansa; Bélgica promou ab la ley del 16 d'Agost de 1887, los ben organisats *Consells de la industria y del treball*; Fransa segueix impulsant la idea iniciada en 1829 per Laveleye, Dumas, Ollivier y Pécelet; y nostra Espanya no desatén en aquest punt la iniciativa dels homes gelosos de son prestigi, y, alentant sas aspiracions, no queda posporada certament en la creació de institucions d'arts y oficis, en quin propósit lloable, just es consignar que com á conseller de instrucció pública ha pres part activa l'Excm. Sr. D. Ramón Larroca, que ha formulat lo tema posat ara á concurs.

No cal definir fins á quin punt aquestas corrents s'agermanan ab los bells conceptes filosófichs, escrits per Laveleye en sa coneguda obra *Lo sentiment de la naturalesa entre 'ls moderns*. La suprema utilitat dels avenços industrials—diu aquell autor belga—no es pas consentir lo indefinit desenrotllament del luxe, sino garantir pera tothom lo necessari, y procurar que 'ls homes puguin disposar del temps suficient pera 'l conreu de son esperit, pera embadalirse en la contem-

plació de la naturalesa y gosar del comers de sos consemblants. Las necessitats materials son llassos que 'ns esclavisan; lo progrés no consisteix pas en augmentarlos, sino en ferlos minvar. Malament han procedit los economistas refusant las paraulas dels moralistas pagans y cristians, perque la veritat económica 's mostra d' acort sempre ab la veritat moral.

Ni pot desconéixer que la evolució s' adopta á las prediccions de tractadistas que, com Adam Smith en las darrerías de la passada centúria, y Enrich Carey com Guillem Roscher en nostre sigle, afirmaren que, considerada en conjunt la economía nacional, no pot ni sospitarse que 's trovi en estat de prosperitat positiva, sense possehir industrias manufactureras y centres de població florents, «perque—diu Smith—la constitució normal económica es l' estat industrial complexe, la conexió entre 'l treball dels camps y de la manufactura.»

Veus aquí com, procurant la formació d' un nombrós contingent d' obrers aptes, s' arrelaria 'l prestigi de la industria nacional, y, fomentant las produccions ja explotadas y establiment d' otras que poguessin esser encara més beneficiosas á la riqueza del sol ahont demorém, arribaria á confirmarse per complert la sentència d' Ely, que moteja de *dogmatisme disfressat*, sense rahó de justicia ni de certesa, los principis sustentats per aquells que sols aparentan preocuparse dels interessos del consumidor y preconisan l' anomenat dret natural de comprar y vendre, sense tenir pera res la conveniencia de la producció nacional, essent aixís que no poden desprestijarse sas genuinas manifestacions, puig en tot Estat quina organizació económica sia normal, la industria agrícola alenta las arts y oficis y las manufacturas, proporcionant uns y altres recursos fàcils d' arrelament al tráfeh interior y al comers internacional. Com á bons catalans no devém oblidar lo lema de la junta de comers de Barcelona «La terra dona 'ls fruyts y la mar las riquezas», que enclou totas eixas aspiracions.

Es precís considerar la amensassa que suposa la competència agrícola dels moderns estats americans y asiáticos pera 'ls paissos de la vella Europa, y temps fora encara, tot preveient la crísis que 's presenta esglayadora, pera endressar degudament las forsas dedicadas en nostra patria y en nostra regió á explotar los recursos de la terra. Avuy per avuy, la positiva

situació agrícola de la major part de nacions europeas, inspira penosas consideracions: Italia, ha perdut gayre be 'l valor de son territori en moltes de sas províncias, produhintse aixís las creixentas emigracions al Brasil y á las contradas del Plata; Inglaterra veu minvar sa producció anyal, que 's calcula decayguda en un 33 per cent; nostra Espanya pert en progressivas xifras lo valor de la propietat que dins de moltes regions acusa una diferencia de 50 per cent; Bélgica y Fransa, segons las darrereras estadísticas, aduheixen una depreciació del quint al ters del import de las cullitas; á l' Austria, las explotacions agrícolas y ab ellas la població, 's retreuen de las valls ahont obtingueren esplendor positiu, y fins Germania no deixa de ressentirse d'aquesta transformació, encara que sia continguda en part per la iniciativa dels poders públichs y 'l concurs dels pagesos y resulti compensada per lo desenrotllament industrial.

Aquest mateix progrés dels germánichs que semblan haver perseguit en aquest punt ideals de resistencia y de lluyta envers la Fransa, sa rival històrica, acredita com no pot desatendres la idea dels que atinadament demostran que aixís en l' ordre social com en l' econòmic, aixís en política com en filosofia, la difusió de coneixements apropiats exerceix influencia manifesta.

En nostra regió, ab lo plantejament de la industria manufacturera, encara que s' hagi proporcionat renom y procurat medis qu' evidencian l' arrelament de las forsas productoras, acabá de crearse als arts y oficis dificultats que no venen á tom detallar, puig nos apartaríam del fi que 'ns proposém, més cal recordar que sense l' organisme d'aquells gremis que procuravan la ensenyansa gradual dels procediments de treball, y que fins en sas darrerías eran considerats títol d'enobliment per lo Rey Carles III que va combatre preocupacions sensibles sancionant la gloriosa tradició dels que en los enterraments de nostras Seus s' honraven fent esculpir las eynas de modestos oficis al bell costat de blasons heráldichs; sense 'ls ordenansas, potser massa extensas d'aquellas corporacions senzillas, qu' eran ab tot, salvaguardia de la bona fé, extremantse la competencia de las grans explotacions industrials, havían d' oblidarse 'ls procediments y restar desatesa la

importancia de la forma en lo producte, perjudicant lo poliment del artefacte.

França, á poch d' haverse proclamat la llibertat absoluta del treball, compregué la precisió d' innovar institucions que facilitessin los coneixements teòrichs pràctichs, exemple que no sapigueren aprofitar nostres ascendents, y, mentres la nació vehina, apesar de las crisis y de las revoltas, per medi de la creació d' escolas técnicas sostenía son prestigi, Espanya dequeya molt especialment en las produccions pròpias de las arts y oficis.

Vejám are com los innovadors francesos entengueren las reparacions degudas al treball, després de la supressió dels gremis.

Lo dia 7 del mes ventós, any III, (23 de Febrer de 1795) fou promulgat un decret establint á totas las vilas y ciutats cap de partit judicial, escolas públicas pera la ensenyansa de las lletres, las ciencias y las arts, formant l' aplech de sas assignaturas lo coneixement de matemáticas, física, química experimental, higiene, agricultura, comers, historia natural, política, llegislació, gramática general, bellas lletres, llenguas clàssicas, y estudi dels idiomas contemporanis, dibuix y arts y oficis, destinant á cada escola una biblioteca, un jardí botànic, una colecció de projectes de maquinaria y una secció d' aparells de física y química.

Lo mancamet de tranzisió entre las ensenyansas elemental y superior, establint en lo primitiu plan alguna confusió, va demostrar la inconveniencia y 'ls resultats escassos que podían obtenirse dels dispendis que l'Estat s' obligava á fer pera sostenir aquellas nombrosas escolas, modificadas per la ley de 25 d' Octubre de 1795, formantse d' ellas, més endavant per lo decret de primer de Maig de 1802, los Liceos, mentres limitava la positiva extensió de lo que foren després escolas d' arts y oficis. La superior d' aquestas ensenyansas fou establerta á París ab lo concepte de *lliure* en 1829 per Lavallée, Dumas, Ollivier y Pécler, quins noms ben coneguts, pot afirmar-se que arrelaren fundament la institució. Lavallée restá encarregat de la direcció, Pécler de la ensenyansa de física industrial, Ollivier de la de geometría descriptiva y Dumas de la de química, essent substituïts en los cursos següents per Walter, Saint Ange, Payen y Perdonnat, Coriolis y Ferry.

En 1857 l' Estat se feu càrrech de la escola, cedida per Lavalée, contribuhint á son sosteniment la ciutat de París ab setanta dos mil franchs, y ab 500 franchs anyals lo departament del Sena.

La duració dels estudis va fixarse en tres cursos, y, proclamada la existencia de l' Institut central, establint los drets de matrícula en 800 franchs per curs, la escola pogué lliurar certificats d' aptitut y concedir lo títol d' enginyer en arts y manufacturas, substituhint l' antich diploma de mestratge ab més enlayrat concepte.

Avans encara de la Revolució francesa, lo duch de Rochefoucauld Liancourt havia inspirat la creació d' escoles elementals d' art y oficis, fundant en 1788 la nomenada de la *Montanya*, que 'l govern de la República va declarar de caràcter nacional. Ab organisació consemblanta, l' any 1803 va instituir Napoleon la escola d' arts y oficis de Compiègne, cambiada en 1806 á Chalons sur Marne, decidint en 1804 l' establiment d' altre institut semblant á Angers.

Las conmocions de la época feren trontollar aquells centres utilíssims, descuydats malhauradament per los ministeris de la Restauració. Fins á 1826 no van preocuparse 'ls governs de reunir los detalls que devían portar profitosas consecuencias pera la industria y las arts y oficis de Fransa. Lo ministre Corbière va proposar la reforma establint per decret de 30 de Setembre de 1827 lo programa oficial que las reglamentava, fins que ja en 1830 se feu càrrech d' aquellas ensenyansas lo ministre de comers y de travalls públichs.

No pot ab tot asseverarse que avans de la ordenansa de 23 de Setembre de 1832, obehissen las escoles á son verdader propósit de crear quefes de taller inteligents y treballadors ilustrats, establintse llavoras las prácticas en diferentes agrupacions, com eran la forja, la fundició de ferro y de coure, lo tornatge, los ajustes y serratge, y 'l modelat, y aixís, influhiren tant en las evolucions del ordre económic y social de Fransa, que 'ls diputats de la Assamblea de 1849-50, encara que impugnaren sa organisació, degueren convenir en la trascendencia que aquellas escoles habían exercit en lo progrés de las produccions francesas.

Los rahonaments y las consideracions fins assí determinadas, provan plá bé com poden esser útils los centres docents,

ahont aixís l' obrer industrial com lo treballador agrícola y 'l dependent de comers, trobin sava pera nodrir son esperit y medi bastant pera guiarlo, ab los coneixements més ó menos elementals que atresori, per la via de sa completa regeneració social.

Se'ns dirá, tal volta, que la fadiga dels quins al treball físich ó rutinari 's consagran, no consent á voltas, per l' assimilació de certs estudis, agotar las forsas. Aquest rahonament suposaria exageració manifesta, donchs la ordenada reglamentació, la distribució del temps ben feta, deixa espay sempre á que, sens esforços considerables, pogan atendre aixís las propias obligacions, com executar los lloables desitjos, y s' ha de reconeixer, per lo que atany al individuo, que no es tot hù *apendre l' ofici* com vulgarment se diu, ó be adoptar un sistema metódich y gradual d' instrucció.

Que 'l manyá segueixi 'ls rudimentaris principis, á voltas inculcats ab desdeny, entre 'ls espetechs de la fornal y 'l picament acompassat de la forja; que l' aprenent de fuster s' aveli á veure com lo fadrí talla, riboteja y conjunta las llencas de fusta; y 'l filador y 'l teixidor cuydin sols de que las torsions y las passadas resultin conformes als mohiments de las debanadoras y dels telers; que 'l pintador suqui 'ls corrons ó passi demunt lo motllo 'l pinzell; y 'l llaurador, seguint la tradicional intuició solqui la terra desconeixent sovint sas condicions, que moltras voltas li privan de recullir després lo fruyt que tantas subadas li costa; y 'l dependent de comers inspiri la estructura de la correspondencia en la pauta especial de vulgaríssim sistema epistolar y anoti, sens altre motiu que imitar lo ja fet, en ordre correlatiu las partidas en los comptes; no suposa sino que segueixen procediments massa generalisats, ni manifesta altra cosa que l' home s' amotlla en substituhir á gratscient al mateix factor mecánich. Si en cambi uns y altres, per l' estudi de la química experimental y de la historia dels agents naturals, arriban á esbrinar lo valer y las aplicacions diferentas de la primera materia, la composició dels textils, la estructura de las fibras, la perfecta apropiació dels terrenos, los diferents períodos de la vegetació, y en quant á la cultura intelectual s' assimilan los coneixements indispensables tot separantse dels motllos repetits seguidament y, adoptan ab los sistemas de contabilitat, simplificació en las operacions, es

clar que las condicions del obrer y 'l concepte de que gosi en la societat ha d'esser d'altra mena, mostrant l'exuberant reflexo de la potentia llum del saber, que domina y conduheix la forsa fisica. Aquest benefici, no cal dubtarho, s'obté ab la perfecta organisació de las escolas d'arts y oficis. Y si l'individu gosa per ellas aquest mellorament, no pot dubtarse de com han de prosperar las condicions del avens local en las poblacions mercantils, industrials y agrícolas que las estableixen y sostenen.

Ab tot y l'enginy que suposa, més difícil resulta pera 'l pagés entendre sas operacions per medí de detingut compte y recompte de llegums, exercint de xifras, ó de las ratllas fetas en la paret del casal, que la lectura fácil de las partidas de comptes ben clars, y es lògich creure que si sense una ordenada y prou conduhida relació, ni sense una perfecta subdivisió del treball, la industria humana 's converteix en un cúmul d'impediments y 'l cómers en un conjunt de confusions, una y altre acusan avens positiu en las localitats, que, segons los diferents aspectes del treball, procurin la instrucció possible als quins se consagrin á las diversas manifestacions de la industria, del comers y de l'agricultura.

Es incuestionable que aixís lo concepte individual ha de millorar ahont hi hagin ben organisadas escolas d'arts y oficis, com deu forsosament alcansar major prestigi 'l poble que sápigas, ab un xich de sacrificis, si 's vol, respondre ab manifestas prosperitats morals á tan útil iniciativa.

Las condicions de morigeració que 's reflectan en tota localitat laboriosa, las costums ordenadas en la llar y fora d'ella, que 's manifestan allá hont s'atén aixís al treball material com á la sólida instrucció, demostran com las passions humanas se contenen, com la fraternitat verdadera 's reflecta, y com lo progrés de la industria y del comers fa sa via.

No pot atmetres, com alguns afirman, que la sensible demoralisació d'algunas ciutats modernas sia efecte d'aqueixas corrents civilisadoras. Lo criteri humá sempre ha estat subjecte á errors, y sols cal fixarse en la esgarrifosa estadística de la criminalitat pera compendre que la majoria dels delinqüents, d'aquestos sers repulsius, pertanyen ó bé al aplech dels que patiren la dissort de careixer de tota instrucció, ó ja als que, potser tenint llums naturals dignas d'esser conduhi-

das, han pres una direcció tortuosa pera ilustrarse, essent la major part de vegadas víctimas de lo que acertadament s' es motejat d' *indigestió intelectual*.

Convé endressar las aptituts del rahonament, y no 's duptri que, adoptant aquest sistema, s' han de recullir los fruyts del arbre que arrapa las arrels en terreno assahonat.

Sense una bona organisació, lluny d' esquivar los perills, tal volta n' eixirían de nous.

Crech que hem condensat prou nostres ideals en aquest punt, y tinch la certesa de que, aplicantlos, poden contribuir al avens positiu dels que á la práctica de son honrós treball se consagran y dels pobles que instituheixin aquells centres, donchs no pot duptarse, després de las consideracions invocadas, que s' imposa la organisació regularisada de las escolas d' arts y oficis pera combatre la crísis agrícola que s' atravessa, pera substituhir la carencia de sistemas d' aprenentaje, produhida per la supressió dels gremis y pera poguer resistir la competencia que s' estableix en lo camp de las explotacions mercantils, desde que ja no es la rutina, sino la ilustració del càlcul, lo coneixement del dret, la resolució del medi geogràfic pera dominar las exigencias dels mercats, las que ara serveixen pera guiar las operacions del comerç contemporani.

L' enervament de forsas, moltes voltas efectes de la sensible ociositat, la ruina de no pocas familias produhida per causa de no subjectarse á una ben ordenada economia, la falta de respecte á la propietat y á las classes que deuen inspirarlo, ocasionada per la ignorancia, ¿no podrían evitarse per cas, ab lo conreu del esperit, que, si comensa fixantse en coneixements técnichs, acaba per modificar fins la condició del caràcter? D' aixó no cal dubtarne. L' home que s' afanya pera enlayrar sa condició social per medi de la instrucció, arriba á redimirse; aquell que comensa pera obtenir la pauta d'aquesta ilustració, ha de cobrar afició al estudi, y solícitament va nodrintse de sava vivificadora.

Manresa per sa historia patentisa com ja en los sigles mitjos proporcionava als artesans, als pagesos y als mercaders protecció resolta á sas explotacions, convertintse, mitjansant aquellas disposicions, la població en mercat quantió y rich de la montanya y del plá, instituhint comunicació tan fácil com llavors podía establirse pera 'ls transports, donant

participació en son govern municipal als que representaven los comparets, los artistas y 'ls mercaders, segons aixís s' anomenaven. Potser la tradició respectada, lo temperament sencer y resolt dels manresans, demostrat en temps no llunyá, sia degut en gran part al intent constant de las passadas generacions de facilitar l' impuls possible al desenrotllament de sa industria. Mes are cal que 'l sistema seguit llavors, tingui compliment digne, y que s' arrelin en la ciutat que serveix de llas d' unió de las corrents fluvials de la montanya, institucions tan profitosas com las que acabém de preconisar, indicant sos positius beneficis.

JOSEPH FITER É INGLÉS

(Acabarà).

LO BROT D' OLIVERA

Son jovas las cullidoras;
y 'l treball es animós;
las olivas semblan moras
ab llur color ja negrós.

Las riallas sovintejan
mentre 'l fruyt se va aplegant
y ipobras las que festejan!
¡quín gipó que 'ls tallarán!

Un ayre gelat murmura
y 'l sol te poca virtut,
mes no es lo fret qui l' atura
aqueix bull de joventut.

Enfilat á l' olivera,
lo brancatge va batent
un fadrí un xich calavera
en festeigs sempre amatent.

Ell es qui la broma aviva
y, sens darse may repós,
tira abaix per cada oliva
tota una pluja de flors.

No tardan ellas pas gayre,
rebutne, en buscarne més,
aixecant los ulls enlayre
com estrelles al revés.

La més guapa, una de rossa,
es la que fa 'l desmenjat
y ell diu que d' aquesta moxa
es de qui está enamorat.

Ja llest, quan baixa del arbre,
du un ram carregat de fruyt
y 'l posa en la má de marbre
per omplir aquell cor buyt.

Si ella es glas, ó be ho fa veure,
ell es foch, y 's sent á dir
qu' es bo per quedar á deure
bon xich més que per cùmplir.

Pren ella 'l ram y ell la mira
fentli d' amor sacrament.
— Per tú, per qui 'l cor sospira;
sols per tu y eternament. —

Ab vermellor de cirera
la cara d' ella ha florit
quan, al girarse endarrera,
veu á qui tot ho ha sentit.

Porta l' esquena encorbada
dels anys ab lo pes feixuch
y, pobre, va ab la maynada,
fins que fosqueja, á pelluch.

Entremitj dels dos se fica
y diu ab accent traydó',
tocanila á n' ella una mica
ab la punta del bastó:

—No 't fihis, donzella maca,
del ram que dus á la má;
mira qu' es oli y fa taca,
y taca que no se 'n vá.—

AGNÉS COLOM

BALLANT

Refila 'l fluviol,—gallejan las tenoras...
Ballant, ballant,
l' alegre jovencel—no sent passar las horas.

Allí veig un minyó,—que dansa ab sa promesa.
Ballant, ballant.
li apreta dolsament—la má, que li te presa.

Ella 'l mira y somriu,—somriu y saltirona.
Ballant, ballant,
ell li diu tot baixet:—Oh! ¿quán serás ma dona?»

Ella s' ha sofocat,—pero ningú ho repara.
Ballant, ballant,
lo cos entra en calor—y s' enrogeix la cara.

La tarde va finint...—L' ombra invadeix la plana.
Ballant, ballant,
s' arriba al vol darrer—de l' última sardana.

Sospira 'l fluviol,—gemegan las tenoras...
Ballant, ballant,
los joves no han sentit—com han passat las horas.
Horas d'amor, adeu!...—Adeu, frescas donzellas!...
Ballant, ballant,
las he esfloradas ja—totas mas horas bellas.

J. RUYRA

UTILITAT

QUE REPORTA Á LAS POBLACIONES INDUSTRIALES, MERCANTILS Y AGRÍCOLAS, LA CREACIÓ D' ESCOLAS D' ARTS Y OFICIS, Y PROCEDIMENTS QUE DEURÍAN SEGUIRSE EN DITAS ESCOLAS Á FÍ DE PODER DONAR LOS MELLORS RESULTATS POSSIBLES.

(Acabament)

II

Respecte als procediments que deurían seguirse en las escuelas d' arts y oficis pera donar los mellors resultats possibles, una volta definida la utilitat d' aquellas institucions, cal observar que de la enunciació del tema 's desprén lo propósit de reportar consecuencias favorables, baix los tres aspectes de las poblacions industrials, agrícolas y mercantils.

De moment lo concurs dels municipis y dels fabricants, propietaris y comerciants establerts en las diferentes encontradas, fora prou pera comensar l' ensaig de la creació d' escoles que abressessin tal sort de coneixements, tenint gayre bé lo concepte de centres politécnicos elementals.

Los dispendis d' instalació, apart del local ahont s' establissen, que podría esser un edifici del comú, s' han de calcular en tres mil pessetas destinadas á la adquisició del material necessari, que aniria per cada curs aumentantse ab la subvenció de cinchcentas pesetas anyals, consignadas per los ajuntaments respectius.

Lo gasto de personal reportaria com á pressupósit fixo, la suma de deu mil pessetas al any, aixís repartidas:

Vuyt professors ab 1000 pessetas hú.

Tres ajudants ab 500 pessetas hú.

Un dependent ab 500 pessetas.

Pera cubrir aquest pressupósit, podrian adoptarse dos medis diferents.

Primer.—La emissió de setcentas cinquanta accions de trenta pessetas cada una, que vindrian á formar la suma de vintiduas mil cinchentas pessetas, prou crescuda pera atendre als primers gastos, comensant á amortisarse al cap de cinch anys, á rahó de vinticinch accions per semestre, amortisació fácil de cobrir á mida que la matrícula pujés, concedint al ensemps als accionistas lo dret de renunciar al retorn de part ó del total de las cantitats desembossadas, tractantse d' una obra meritoria, donant aixís un recurs de crear un capital propi de la institució.

Segon.—La consignació en lo presupósit municipal de una partida anyal que no sia menor de duas mil pessetas, cubrint la cantitat restant necessaria per atendre als gastos, ab suscripcions voluntarias pera un sol plasso, ó bé per cada curs, fetas com adhessió á la idea, per las classes á quinas interessa la creació d' escoles, per la concessió de partidas consignadas en los pressupósits de la Excm. Diputació Provincial, y per sumas concedidas per la Direcció General d' Instrucció pública, de las que ab aquest fi concedeix lo Ministeri de Foment. Dels drets de matrícula, que foran d' una pesseta y mitja mensual per assignatura, ó sian dotze pessetas per any ó curs, s' invertiria 'l cinquanta per cent com ingrés pera subvenir los gastos, y l' altra meytat fora destinada á repartirla proporcionalment segons lo sou de cadascú, entre 'ls professors y demás personal de la escola. De forma, que, suposant que sols hi hagués un centenar de matriculats en tres diferents assignaturas, per aquesta banda ingressarian mil vuytcentas pessetas per pago de gastos, y otras mil vuytcentas restarian á repartir entre 'l personal del Institut.

Los cursos s' obriran á primer d' Octubre, tancantse á trentahú de Maig, divent, á parer del autor, subdividirse la ensenyansa en tres diversos grupos, ja que 's proposa condensar coneixements útils als treballadors manufacturers, als pa-

gesos y als dependents de comers. Al acabar los cursos, foran convocats exámens gratuïts, conferint, si aixís ho demanessin per instància 'ls alumnos, certificats d' aptitud, mitjantsant l' abono d' una pesseta, repartidora entre 'l professorat numerari de la escola, reservant al Director lo vinticinch per cent, igual proporció al Secretari, y 'l cinquanta per cent restant en parts iguals á cadascú dels altres sis professors.

Com tot fonament d' ensenyansa deu apoyarse en una preparació ben entesa, caldria disposar un exámen d' admissió en la escola, que podria consistir en los següents punts:

Gramática, ortografia, escriptura al dictat, aritmética fins á partir números decimals, elements de geometría y de dibuix lineal, además de presentar l' alumno un certificat d' haver exercit durant un any l' aprenentatge en algun art ú ofici, en casa de comers, ó haverse consagrat per lo mateix espay de temps á treballs agrícoles.

Una volta l' exámen d' ingrés aprovat, l' alumno hauria de matricularse en lo grupo que més s' armonísés ab son treball, responnent millor á sos propòsits, pera quin fi la escola subdividiria 'ls cursos en tres diferents agrupacions:

Primera.—Coneixements industrials y d' arts y oficis.

Segona.—Coneixements agrícoles.

Tercera.—Coneixements de comers.

Las ensenyansas, que á nostre pensar deurían compóndrels, tot tenint l' aspecte de teóricas, no haurían de refusar lo práctic, y, per lo tant, podrian esser los que aném á definir.

PRIMER GRUPO.—*Coneixements industrials y d' arts y oficis*, repartits en quatre cursos.

PRIMER CURS

Ampliació de gramática.—Llissó alterna.—1 hora.

Aritmética.—Llissó alterna.—1 hora.

Aplicacions de dibuix lineal.—Llissó diaria.—1 hora.

Geometría llissó diaria.—1 hora.

SEGON CURS.—LLISSON DE 1 HORA

Geometría descriptiva. Llissó alterna.

Algebra. »

Elements de ciències comprenent la mecànica, la física y la química. . . Llissó diària.

Dibuix, assignatura repartida segons los oficis dels obrers matriculats, per exemple, dibuix d'ornament y lavatje, teoria d'ombres y projeccions, dibuix decoratiu, fusteria, ferreteria, talla, metallisteria, ceràmica, mecànica y teixits y estampats. Llissó diària.

TERCER CURS.—LLISSON DE I HORA

Teoria y practica de teixits. Llissó alterna.

Nocions de construcció. »

Dibuix, seguint iguals procediments del curs anterior. Llissó diària.

Mecànica industrial. »

Compendi de la historia dels arts y oficis y de la industria en Espanya y en especial de la regió en quina la escola s'estableixi. Llissó dominical.

QUART CURS.—LLISSONS DE I HORA

Física aplicada. Llissó alterna.

Química experimental. »

Economía industrial. »

Dret industrial. »

Geografia industrial. »

Exercicis practichs y solució de temas de montaje de máquinas, análisis de productos é instalació d'industrias, arts y oficis. Llissó dominical.

La ensenyansa de las asignaturas del primer grupo correrá á cárrech de cuatro professors numeraris y un ajudant.

SEGON GRUPO.—*Coneixements agricolas, repartits en dos cursos.—Llissons d' una hora de durada.*

PRIMER CURS

Aritmética.	Llissó alterna.
Elements de botánica.	»
Geografía agrícola.	»
Elements de geología.	»
Historia de la agricultura en Espanya y en especial en la regió en quina s' estableixi la escola.	Llissó dominical.

SEGON CURS

Elements d' economía rural.	Llissó alterna.
» de contabilitat rural.	»
Procediments de conreu y recolecció.	Llissó diaria.
Dibuix lineal.	»
Prácticas de preparació de terras, sem- bra, recolecció, coneixement y aná- lisis de textils, sustancias alimentici- as y plantas útils á la industria.	Llissó dominical.

De la ensenyansa dels coneixements que forman aquest grupo restarían encarregats dos professors y un ajudant.

TERCER GRUPO.—*Coneixements comercials, repartits en dos cursos.—Llissons d' una hora de durada.*

PRIMER CURS

Aritmética y cálculs mercantils.	Llissó diaria.
Ampliació de la gramática y sistema epistolar mercantll.	Llissó alterna.
Nocions de legislació comercial.	»
Francés.—Primer curs.	»

Historia del comerç á Espanya y especialment á la regió en quina estiga establerta la escola. Llissó dominical.

SEGON CURS

Teneduría de llibres y prácticas de contabilitat. Llissó diària.
 Nocions de geografia comercial. Llissó alternat.
 » d' economia política. »
 Francés.—Segon curs. »
 Práctica mercantil, formulació de contractes y d' escripturas, obertura de comptes, resolució de temes d' assumptes pràctich-comercials. Llissó dominical.

Las assignaturas d' aquest grupo vindrían á càrrech de dos professors y un ajudant.

Apart d' aixó, ab los donatius del ministeri de Foment, de la Diputació, de las corporacions y academias oficiales y particulars, y ab lo concurs que no mancaria, dels autors y dels editors podrien establirse en las escolas bibliotecas populares, obertas ja en las horas de classes, — que haurian de ser de set á deu del vespre, ó be 'ls matins de las festas — á disposició dels alumnes que á las mateixas volguessen concorre, y prop de cada un d' aquells centres s' hi cercaria un espay de terreno destinat á Granja experimental, aixís com haurian de contenir los instituts dependencias apropiadas pera formar ab los productes de la regió primer, ab los que després poguessin obtenirse per medi de cambis estatutis ab anàlechs centres, y sempre comptant ab los donatius dels propietaris y dels industrials, museos apropósit pera estudiar prácticament la successiva transformació y las cualitats propias de cada producte, presentats en forma gradual que permetés ferse concepte de las classificacions adoptadas per la ciencia. Una de las seccions del museo, hauria de destinarse á contenir las eynas apropiadas pera la diferenta mena de travalls y no cal dubtar de que la exposició permanent dels productes, dels procediments y dels aparells que á sa modificació succesiva cooperan, la demostració dels medis de transport plantejats desde

las civilisacions llunyanas fins á nostres dias, haurían de moure lo zel dels obrers primer, despertant en ells afició al estudi, impulsant després son estimul pera completar sa instrucció.

Ab aquestos recursos desenrollats á mida que 's succehis- sen ab relació las ensenyansas, jo no dupto que per medi de las escuelas d' arts y ofícis y las institucions complementarias que acavém de definir, tant concretament com nos ha sigut possible, la ilustració de la classe obrera catalana, completaría las condiciones d' aptitut, de laboriositat y d' honradesa que acreditadas te nostre poble. Lo concurs de las autoritats y de las personas de positiva influencia en las contradas hont pretenguin crearse aquells centres, es lo que manca pera realisar aquest pensament inspirat per los propósitos que 'ns animan á posar sempre nostres pobres recursos intelectuals al servey de tota idea útil y lloable. ¡Tantdebó que ara haguém sabut respondre, com en altrás ocasions tinguérem aytal fortuna, á l' aspiració del digníssim Gobernador Civil de la Provincia, á las opinions del ilustrat Jurat calificador, als ideals de la Lliga Regional, y á la conveniencia de la noble ciutat de Manresa, que registra en sa historia páginas explendentas de sos impulsos industrial, agrícola y mercantil!

JOSEPH FITER É INGLÈS

LAS VISTAS

I

L' Agneta de cal flequer
tot avuy va atrafegada,
y aixó que ha saltat del llit
que encara no llustrejava.
Tira que li toch, be pot
la casa fe' anar en dansa,
que á vistas per ella vé
l' hereu més rich de montanya,
hereu de qui li han dit
qui ho sab molt be, que te quatre
hisendas, uns tres mil caps
de bestiar, unsas llargas
y un oncle que no te fills,
forsa rich y forsa rata.
Mes, ella d' aixó se 'n riu
que á casa seva no captan;
lo que sí desitja molt,
es veure al hereu la cara,
que si es tal com l' ha somniat

més d' un cop l' haurá encertada.
Allá á las vuyt del matí
en balcó ja se 'n posava;
com una toya de flors
de bonica y de mudada.
Per una casualitat
d' aquellas que 'n passen tantas,
no be 's posava al balcó
que 'l trot d' un cavall sonava
y carré' amunt se 'n venía
l' hereu aquell de montanya.
Ella, llavors, venta fort,
encara que fresquejava,
venta fort y ben seguit,
perque l' ardor de las galdas
deya prou que 'ls lliris blanchs
encesos clavells tornavan.
L' hereu es un galant xich;
moreno, de cara franca,
patillas d' alló d' alló
que á las noyas tan agradan
y un mirar picaronesch
tot ple de intenció y de gracia.
De curro com ell potser
no se 'n trobaría un altre;
de panyo calsas y gech,
armilla brodada y faixa,
barretina de gayrell,
botas rossas ajustadas,
mocador de pita nou
surtintli de la butxaca,
soguilla d' or y un clavell
demunt l' orella, gronxantse
al trot del cavall, tantost
pusturer com qui 'l cavalca.
Ella no pot dirho pas
al véurel lo que li passa;
si no es tal com tants de cops
l' ha somniat, ja hi te semblansa;
du patillas, fa l' ullet,

es alt, moreno... y fa planta.
 Del que's dol, que totseguir
 dirho com sent no s' escaÿga,
 però no passarà molt
 que l' hereu n' hi done basa.
 Ja arriba, ja es al lllindar
 del portal, ja descavalca,
 ja se 'n entra cap á dins:
 —Deu vos guardi, gent de la casa.—
 A rébrel, escala avall
 surten de l' Agneta 'ls pares
 y ella, mentres tots abaix
 preguntantse per la estada
 li retardan lo moment,
 lo dols moment de cridarla;
 si es ó no es un xiquet
 conmoguda mirallantse,
 ab la veu sortint del cor,
 diu:—Mare de Deu del Carme,
 si feu que surte á mon pler,
 vos faré la presentalla
 d' una cinta ab sérrell d' or
 y dos cors de cera blanca.

II

Quan l' Agneta arriba á baix,
 vaja, dava gust mirarla,
 roja com un perdigot,
 vaga y lluhint la mirada,
 en son llabi de clavell
 apuntar mitja rialla
 y balandrejant lo cos
 com l' oreig un lliri d' aygua.
 Després del com ve y com va,
 de parlar de las anyadas,

de si al pla fa més calor
que no allà dalt á montanya,
lo pare d' ella un instant
atura al carré' á un que passa,
justament quan han cridat
desde la cuyna á sa mare
y 'ls dos joves, sols, solets,
s' han quedat l' un enfront l'altre.
Ell mira á n' ella y somriu,
ella de ventar no para,
y passen així una estona
ventant, somrihent y mirantse,
fins que al fi parla l' hereu
ab la veu mitj tremolada.
—Agneta, li agradarí
d' anar á viure á montanya?
—No sé...

—Vol fermé favor
que 'm donen un trago d' aygua?...
—Ab molt gust.—Ja n' entra dins,
ja torna á sortí' ab sa mare
y una minyona que dula
al bell mitj d' una safata
de borregos y dolsors,
dos gots y una ampolla d' aygua
que de tan fresca com es
tot' ella n' está entelada.
Al allargar ell la mà
l' Agneta l' acció li guanya,
pren l' ampolla, ell pren lo got
y abdós badant vessan l' aygua.
—A la salut de tothom!—
diu ell, y quan acabava
pren l' ampolla y l' altre got
á l' Agneta ja n' allarga.
—Visca forsa anys,—ella diu,
y en est punt entrant son pare
convidan tots á dinar
á l' hereuhet de montanya.
Ell pren la perferta al punt,

y esperant la mitja diada
conta ab ella 'l temps que va
desde l' una Pascua á l' altra;
fa girar com qui no vol
la conversa, qu' es tirada,
á las modas de pagés,
las joyas de més usansa,
als colors més escayents,
las pedras més estimadas
y parla d' or y cabells,
de rosas de Maig y galdas,
y fins que van á dinar
fa un sens fi de comparansas,
totas d' aquellas d' alló
que á las noyas tant agradan,
tant més si aquell qui las diu
ha sabut enamorarlas.

Van á dinar y... ni al cel
podria ab més gust menjarse,
tot se 'ls torna aygua á la boca
y al ser al llevant de taula
ja 's tractan de tú tots dos
y s' han dit tantas paraulas
d' aquellas que fan al cas
per fe' entendre que s' agradan
sense dirho, qu' estan certs
d' haver nascut l' un per l' altre.
Llamp que no 'ls toch, be 's pot dir
que parella més galana
no 's trobará en tot lo pla
ni tampoch dalt á montanya!
L' hereu així ho creu y ho diu
y ella, si be ho creu, s' ho calla
perque mirántsel á n' ell
diu, baix, baix:—Verge del Carme,
si feu que surte á mon pler,
vos faré la presentalla
d' una cinta ab serrell d' or
y dos cors de cera blanca.

III

Quatre horas d'aná á cavall
te l' hereu per torná á casa,
y dejorn pren comiat
de l' Agneta y de sos pares,
quedant pel prop vinent jorn
de festa torná á ajuntarse.
Per ferli més compliment
á l' hereu tots acompanyan,
fins á la creu del padró
que al cap del arrabal s' alsa,
fent que 'l mosso ab lo cavall
passe endevant á esperarse.
A frech de colze ella y ell
y acompanyats de sos pares,
xano xano se n' hi van
com si ho fessen ab recansa
y un cop hi son, de recorts,
de promesas y encaixadas
se 'n fan més que si ell partís
lo menys per la terra santa,
fins que al fi bota á cavall
y enrrera cent cops girantse,
parteix d'allí com un llamp
plé de goig y d'esperansas.
També l' Agneta, ab lo goig
espurnantli en la mirada,
á casa seva al tornar,
sa mare pel coll abraça.

—Filla, estás contenta?

—Sí.

—T' agrada l' hereu?

—M' agrada.

—L' estimarás?

—Més que 'l mon!

—Donchs, sia...—y besant als pares
la má, diu l' Agneta aixís:

—Ja que feu Verge del Carme,
que surte tot á mon pler,
vos faré la presentalla
d' una cinta ab serrell d' or
y dos cors de cera blanca.

FRANCESC UBACH y VINYETA

TOT L' ANY

ÍNTIMAS

FEBRER

Lo fullatje frondós de las arbredas,
ab las nits del hivern, ilargas y fredas,
ha caygut corsecat;
pels camps, ni una rosella, ni una espiga,
no canta la cigala; la formiga
en son cau s' ha tancat.

Per darrera 'l balcó, veig ab tristesa
eix paisatge endolat que 'm fa feresa,
recordant los estius;
per la volta del cel que ab pena miro,
ni una oreneta atravessantla oviro:
ja no hi ha aucells, ni nius.

Lo jorn es curt y trist; á las vespradas
las boyras van baixant, agomboladas,
escursant l' horitzó.

Lo sol en aquest temps no dura gayre,
totjust s' ha post lo sol ja glassa l' ayre,
s' adorm tota remó.

Los arbres del camí, sechs y cendrosos,
se destacan altíssims, silenciosos,
regalimant de gel;
y al lluny de tot, prenent formas estranyas,
confonentse ab los núvols, las montanyas
s'aixecan fins al cel.

Tot es grís, tot es fret, tot fa tristesa,
tot cau y es vell en la naturalesa,
tot se glassa, tot mor!...

Mes, ton recort no 's mor; viu y palpita,
é idolatrat com may, potent s' agita,
nodrintse del meu cor.

Y á través de la boyra vespertina,
sens por del vent qu' empeny y 's remolina,
y á través de la neu,
junt ab lo pensament mon cor se posa,
y vola cap á tú, y 't veu, y gosa...
¿y 'l teu?... ¡párlam del teul!...

F. GIRBAL JAUME

BANDOLERISME DE CATALUNYA

Es una recopilació d' impresos y manuscrits pertanyents als anys 1631 y 1632, feta per Jaume Ramon Vila sacerdot, hem trobat quatre composicions rímadas en que 's contenen algunes noticias referents al bandolerisme de Catalunya en aquell temps.

La primera feta per Miquel Mateu d' Hivanyes, es un elogi del Duch de Cardona. Entre altrás cosas diu:

Bandolers de Catalunya
los de Vich y lo Empurda,
sino fugiu en Gascunya
tots li vindreu á la ma,
no li podreu escapar,
que sap traças: mes de deu,
perque es home de justicia
com á la clara veureu.

.
Cada dia á Barcelona
veyam portar Bandolers,
d' aquells de la vida bona

que son dotats de dïnes,
 ser valents ja nols val res
 puixs los agafen pel peu,
 perque 'l Virrey fa justícia
 com a la clara ho veureu.

Los uns vius, los altres morts
 per punts los veyem portar,
 no saben los pobrets tots
 de quis pugan amparar,
 que ningú si vol burlar
 aunque sia parent seu,
 perque es home de justícia
 com á la clara ho veureu.

Duas relacions hi ha, l' una anónima l' altra firmada, en las que s' explica la mort d' en Tocason. Mereixen ser reproduhidas íntegras per los curiosos detalls que contenen y per véureshi en la segona, per certs indrets, verdader art.

Coplas de la presa de Tocason, cap de cuadrilla.

Cerrallonga y demes lladres
 desenganyauvos del mon,
 escarmentau en las barbes
 de mi trist den Tocason.

Ponderau atentament
 lo estat en qu' estich, y com
 no man prës com a valent
 per ser castich que Deu vol.

No poseu las confianças
 en tenir de valents nom,
 que minyons, y qui nol tenen
 nos maten quant Deu, o vol:

Jom reya quant viu la traça
 de un jove dit Camprodon
 a be que portava una arma
 que 'm creya no treya foch.

Y volentlo detenir
 quant lo tingué ja molt prop,
 vehentlo espantat no creya
 hi pensí fos lo que foch.

Tremolant tocà la clau
de larma, y feu bon colp
encaixantme sinch pilotes
en la una part del front.

Del qual resti sens sentiís,
y pensant que era ja mort,
me llevá totas las armes
fugint al punt com un tró.

Y al lloch de Taradell,
que del cas era mes prop,
acudi a dar noticia
del succés y de sa sort.

Dient sempre que a un lladre
que li era exit havia mort,
pero no certificava
que fos jo ni altre tampoch.

Al punt lo Batlle que ja
avis de que Tocason,
del Veguer de Vich tenie
anave per alguns boschs,

Que be fou la mayor causa
de detenirme molt poch,
en los de Mansa, y Canoves
tenir al Veguer gran por.

Promptement y ab gran animo
acudi al lloch del colp,
fent un discurs molt lloable
de que hont podía esser jo.

Y com nom trobás alli
pensá que mos companyons
haventme trobat ferit
me haurian portat al bosch.

Y aná tota la nit
cercant tots los mes mals llochs,
ques podia collgir
ser jo y mos companyons.

No trobantme, y acabada
la capa dels mal factors,
lo dia nostren contrari
hisque fentli tot favor.

Y porfiant lo cercarme
Batlle y Veguer per molts llochs,
fuy trobat per ma desgracia
viu, y creyen que era mort,

May me so vist tant honrat,
y tant regalat tampoch,
parlantme molts Cavallers,
y lo Bescompte de Joch.

Però ja se lo que cerquen
tots ells, y un Jutje de Cort
volen saber per ma boca
quim son socis y factors.

En lo qual tinguen bon animo
los quen son, y temen poch
que jol tinch en patir sempre,
y sabre callarho tot.

Y nom pesa lo morir,
cami es quel farem tots,
pero molt vivament sento
quem baje mort un minyo.

Y axi mos companys y altres
de una y altra facio
mirau queus dich com ho sento
que a robar ya noy fa bo.

Y mentres lo Virrey dure,
y te ministres tant bons,
retirauvos y creheume
que no fentho, tots sou morts.

Y encara quens certifiquen
que arriba ja Virrey nou
nou cregau que es molt gran burla
volgues Deu nou hagues jo.

Aço estant estremunciat
vos disch germans del meu cor,
yus prech que pregueu per mi
quem vaig despedint del mon.

Finis

Ab llicencia del Ordinari

Estampat en Barcelona, en casa Sebastiá de Comellas, al
Call, Any 1631.

Relació de la presa que Mtserrat Campródon, natural de Taradell, Bisbat de Vich, ha fet del famós cap de cuadrilla, Jaume Masferrer, aliàs Tocason.—Compost per Rafel Vallés.—Ab llicencia en Barcelona, per Esteve Liberós, en lo carrer de Sant Domingo,—Any M.DC.XXI.

Los camins discurria
las Montañas, y boschs,
los valls, y las malesas,
las aldeas y llochs.

Un capiá insolent,
de insolent esquadró,
bandolers per la terra,
lladres per tot lo mont.

Robavan, y matavan
ab notable furor,
las haziendas y homens
ab crueltat, y ab foch.

Segur per Cataluña
nos ven de sos rigors,
desdel poderos noble
fins al pobre pastor.

Aquesta era la esquadra
del valent Tocason,
dels camins lo cossari,
y dels deserts lo Llop.

La mata del Adern,
lo bosch de Comiols,
la Creu de Franciach;
de Moncada lo Coll.

Dormia á trenta Passos,
vetllava al coll del Boix,
tornava á Riudarenas
y destruhiau tot.

Ni font, riu ni montaña,
ni vall, ni camí, ó bosch,
se escapá de Tragedia,
de aquest Tyrá de tots.

Uns días, una casa,
altres robava un lloch,

altre matava un home,
y un altre tot assó.
Pero Deu que permet
un temps tals malfactors,
á vegades per castich
del poble pecador.

Al fi destiná un dia;
en que tan cego error
tingue fi, pena y castich,
per medi de la mort.

O que trista y horrenda!
que rigurosa, y for!
y espantosa se mostra
a qui al proxim ha mort.

Que com pateixen si
tan inmensos dolors,
regoneix la gran culpa
que causá son rigor.

Y així mes sentiment
te lo trist matador
de las penas agenas,
que de sos propis dols.

Així li succehí
al Bandoler famos,
en robos, y en incendis,
en morts, y en traycions.

En la parada estava
de Taladell al coll,
quant daixant á sa esquadra
al pas se posá sol.

Ben descuydat y alegre
arribá prop del lloch,
ab un altre fadrí
Montserrat Camprodon.

Al de sa compaña
li vull callar lo nom,
que puis doná de cames
no es be donarli honor.

Del molí sen tornavan
ben conformes los dos,

llauger y armat la hu,
si es arma lo valor.

Manllevat sols havia
al moliner del lloch
un pedreñal mig rella,
lo ya dit Camprodon.

Ab tan poca defensa
se oposá valerós
al aspecte superbo
del valent Tocason.

Digueli ab breus paraules
lo que solia á tots
quant sagnava las bossas,
que fou: detet traydor.

Y per ques conformassen
las obras y rahons
encará dos pistolas
á contrari tant poch.

Mes quant ell axil veu,
lo dir y fer junt fou,
y apuntantli ab prestesa,
lo plom li clavá al front.

Caygué prest en terra
de venjar desitjós,
mes no permeté Deu
quel colp li donás lloch.

Mirar vá á totes parts
lo jove victoriós,
y llevantli las armas
regonegué lo bosch.

Tenies de nova esquadra,
y donantli dos colps
ab la daga assassina
lo va deixar per mort.

Ab crits de via fora,
de Taladell al lloch
arribá, ahont al Batlle
referí, lo que, y com.

Prengué fadrins lo Batlle,
y ab un bon esquadró,

aquella nit mateixa
acudiren al bosch.

Cercaronlo ab cuydado,
pero en tots los contorns,
nos veyá camí, ni rastre
d' ell, ni sos companions.

Acorregut estave
lo valent Camprodon,
vent que tots judicaren
lo cas per fabulós.

Pero al fi de la tarda
del primer vinent jorn,
lluny d' allí lo trobaren
tres quarts de llegua bons.

A Vich lencaminaren,
hont fou curat, y ahont
al cap de alguns vuyt dies
deixá lanima al cos.

Per ordre del Virrey,
aquell noble señor,
á qui per Excelencia
se deu aquest renom.

Lo gran Duch de Cardona
que resucita al mon
los Numas y los Cesars,
ab amor y valor.

En Barcelona entraren
ab gran concurs de tots,
de molts ab gran contento,
y enveja de no pochs.

Allí jagué á la plassa
ques diu del Rey, ahont,
de nits alguna dona
li perdé lo temor.

La crespa cabellera,
llarga madeixa de or,
per cubrir algun cap
li tallaren entorn.

Y així com veig moño
en la cara millor,

dich un requiem aternam
per la del altre mon.

Trescentas lliuras foren
premi del Camprodon,
y cent perals soldats,
y Batlle de son lloch.

Mes dos delinquets lliures
li doná per favor,
y sa benavolencia,
que premi major fonch.

Esta fou la desdicha
del famos Tocason;
mire tothom com viu,
que qui be viu, be mor.

Laus Deo

Tant las *Coplas* com la *Relació* foren publicadas lo dissapte dia 4 de Octubre de 1631, segons la nota manuscrita que portan al peu.

En Tocason era de la partida d'en Serrallonga. Per una banda fa creure que seria un dels companys del més célebre dels bandolers de son temps, lo fet de que 'ls llochs que, segons l'enumeració d'en Vallés seguia, eran los mateixos en que en Serrallonga feya de las sevas; y dos galls no hi caben en un corral. Pero també es estrany que 'l nom d'en Tocason no figuri entre 'ls setanta y tants que 's coneixen dels que anavan ab en Serrallonga.

En lo dimars, dia dels Reys de 1632 se publicá, impresa per en Liberos, altra relació ó romans referent á la mort d'altre bandoler, Francisco Esbert, composta per «Jorge Fernandez de Miranda, Gentilhombre de la compañía del Conde de Puñoenrostro.» Es curiosa, perque entre altrás particularitats conté 'ls noms d' alguns dels bandolers llavors famosos.

Comensa:

Cabeças de bandoleros
Sierralongas y Picaralas,
y otros muchos que no cuento
que ay desde Valencia á Francia.

La traducció del nom d'en Serrallonga ja es típica, pero

més ho es encara la que fa l' autor traduhint Sant Feliu de Llobregat per S. Felipe de Llobregat.

Esplica que l' Esbert era de casa rica, lo perderen las malas companyías, matá á mossen Coronel de S. Joan Despí, volgué fugir á Valencia, mes á Montblanch l' agafaren los guardas que hi havia á las portas ab motiu de la pesta. Portat á Barcelona, lo sentenciaren á mort, lo passaren Boria avall ab la orelles talladas, donantli doscents assots, y fou executat á S. Joan Despí.

En la relació no hi falta l' obligat elogi al Duch de Cardona y 'ls consells als bandolers. Als joves los hi diu que van á Flandes

á servir á nuestro Rey
como hizo Rocaguinarda.

Y á tots los proposa son exemple y altres.

Mirad el fin que tenemos
que á muchos los niños matan,
como al bravo Tocason
y al fuerte Jayme Gañada.

¡Y un detall notable!

Otros ay que en una carcel
una bebida les causa,
la muerte, porque á la horca
muchos no gustan que salgan.

¡Era franquesa la d' aquell temps!

R

DIES IRÆ, DIES ILLA

Vindrà la fi dels segles;
per valls y serraladas
farà sentir la tempestat son crit,
y s' estendrán pahorosos
y espessas nuvoladas
envolcallant la terra en negra nit.

L' esfera que 'ns sustenta
obrintne sas entranyas,
torrents de foch y flama gitarà,
y, ab tétrich terratrémol,
graníticas montanyas
una secreta forsa esberlarà.

Las feras famolencas
que poblan los boscatjes,
rugint rabiosas deixarán sos caus,
y s' estendrán, llavoras,
per pobles y vilatjes
obrintne tollas sas aixutats faus.

Y dintre de sos ventres
las mares espantadas
de sos infants escoltarán lo plor,

y en l' humanitat feble
se buscarán debadas
las passions nobles de virtut y amor.

De fers horror ha d' esser
aquell terrible dia,
los cors de tots los homes tremerán;
semblant que 'l mon arribi
al cim de sa follía,
fins los mars més feréstechs rugirán.

Un ángel del Senyor
l' espay amplíssim
creuhará fent sonar gegant clarí,
que farà ab son udol
vibrant y potenciússim,
de pol á pol l' esfera retenti.

Y obrintse, ab gran estrépit,
las sepulcrales osseras,
á lo sonar d' aquell clarí potent
sa fúnebre mortalla
Deixant las calaveras
recobrarán sas formas novament.

La humanitat, á empentas
d' uns invisibles brassos,
á palpentas la terra creuhará,
á Josaphat, llavoras,
endressará sos passos
y, al rébrela, la Vall s' aixamplará.

Y allí totas las rassas
extesas per la terra,
las nissagas que 'l mon varen poblar,
com contestant aluna
l' agut clarí qu' aterra,
totas allí vindránlsen á juntar.

Y finará alashoras
la tempestat pahorosa

y una clara celistia brillará,
y, com en triomfal carro,
dins núvols d' or y rosa
lo Senyor á la terra baixará.

Y 'l Rey de cels y terra,
lo Jutje inexorable,
lo Ser qu' ab son alé don vida al mon,
á un *fiat* de sa boca
las senyas de culpable
al cim farà brotar dels malvats fronts.

Y sentirán los homes
vibrar sa veu sonora,
la que sas lleys dictava en Sinahí,
sa veu, qu' al abrassarne
l' ensenya redemptora
mostrant la veritat, feya sentí.

La humanitat culpable,
restant espahorida,
«¡Senyor, misericordia!» cridaré,
pero 'l Senyor alsantne
sa destra benehida,
á los mortals «Justicia» respodrá

—¡Veniu los que buscáreu
pel mon la vera ciencia
y en mos brassos goseu d' amor etern!
¡Miréu los que enllotáreu
pel fanch vostra consciencia,
com s' han obert las portas del infern!

Y la vera justicia
parlant d' eixa manera
llavors sentir ferá 'l Deu de Sióu.

.
Embolcallará un núvol
de foch la terra entera,
y en un instant s' esvahirá lo mon.

A L' AYMADA

Dom la má y una besada
fidel resta á ton amant.
Adeu! ara cada onada
m' anirà de tu allunyant.
Si després de la tempesta
miro ab joya 'l port segú,
cayguí un llamp demunt ma testa
si 'm plau viure sense tú.

Molt te fet qui be comensa,
ja es mitj meu lo que volguí;
tot es nit per qui 's repensa;
cada estel un sol per mí.

Si aprop teu restés encara
ociós, fora un neguit;
ara l' espay nos separa,
per tú travallo ab dalit.

Ja he tornat: aquí 'ns parlávam
en eixa riallera vall,
aquí cap al tart mirávam
escórres lo riu avall.

Veig del riu á la voreta
los sálzers, los pins allá...
fins aquella barraqueta,
buscant bé, deuré trobá.

JOAN MARAGALL

LO GORCH NEGRE

¡Qué clara n' es la nit!
la lluna hermosa
il-lumina de plé
la negra gorja.
Les fadas van voltant
la verda vora,
y entonan ab dalit
cansó alegroya.
L' una tan bon punt ix
de flors s' enrotlla;
lo front porta daurat
tot de lliroya.
—Que clara n' es la nit!—
diuhen festosas.
—Cantém totas ab goig
¡oh companyonas!
juntém las nostras mans
formém la roda
entonant ab dolsor
l' hermosa trova—

—Companyonas gayas
 d' aquestas atraus
 s' atansa depressa
 la nit de Sant Joan.
 Tan bon punt arribe,
 los enamorats
 cercarán l' herveta
 de vora l' estany.
 Ab las trenas nostras
 procurém lligar
 los cors jovenívols.
 ¡Cóm s' encisarán!

Companyonas gayas
 d' aquestas afraus
 benehím alegres
 la nit de Sant Joan,
 preparém las trenas
 pels enamorats.—

ANTON BUSQUETS y PUNSET

